

Grunnvannsprogrammet sett fra Telemark

Av Øystein Dalland.

Øystein Dalland er prosjektleder i Telemark fylkeskommune, Vannbruksplanen for Skiensvassdraget.

*Innlegg på seminar i Norsk Vannforening
5. november 1992.*

Jeg jobber i et team på en planseksjon der vi alle i lengre tid var så noenlunde innforstått med at kommunene hadde brukbar oversikt over potensielle forekomster grunnvann allerede, dvs. henimot det nivået GIN etterhvert så ut til å legge seg på for de såkalte B-kommunene.

Et grunnvannsprogram i vårt fylke ville først og fremst være nyttig for oss og kommunene i den grad det gikk noe grundigere til verks enn dette, og det ble relativt klart og tydelig kommunisert innover i det store GIN-systemet.

Forhåpninger: Samhandling

Vi ønsket videre å innmelde til GIN-prosjektet også andre premisser, Vi hadde;

- et fylke med mange avsetningstyper og forekomster som hadde påkalt kvartærgeologers interesser år om annet,
- et etablert om enn lite kvartærgeologisk forskningsmiljø ved Telemarksforskning i Bø,
- en omtrent synkron start av tre andre fylkesprosjekt på drikkevannssektoren, nemlig:
  - Effektiviseringsprgrammet for vannforsyningen i KAD/MD-regi,
  - Driftsoppfølgingsprogrammet for

vannverkene i Folkehelse's (SIFF's) regi,

- og Vanndata Telemark/Driftsassistanse for vannverk,
- alle sammen søkt koordinert gjennom en samtidig startet vannbruksplan — les handlingsplan for Telemarksvassdraget.

Sistnevnte opplegg omfattet en særskilt, relativt ambisiøs grunnvannsdel som bl.a. tok sikte på både kartlegginger, prøveboringer og akvifer-modelleringer allerede utvalgte steder.

Politikere vil spare penger. Kunne det foreslåtte statlige grunnvannsprogrammet fylle enkelte av vannbruksplanens målsetninger, gjensto koordinering og formidling. Til det trengtes ingen kvartærgeolog eller VAR-konsulent. En allrounder av en saksbehandler og miljøkommunikator med noen geologisk innsikt, ble satt til å fylle den rollen.

På samme vis kunne det tenkes overlappende målsetninger mot de øvrige programmene, DOP og Eff.programmet. Ut fra hvilke prinsipper lot de seg samkjøres mot handling og mål; *bedre drikkevann billig — for flere?* Lot de seg samkjøres? Var de ambisiøse nok i målsetningene — hver for seg eller samlet? Isolert så det ikke slik ut. DOP ga seg ut for å være en ny variant av rutinemessig ajourføring av drikkevannsregisteret sentralt.

Eff. programmet så ut til å være en slags «vil du være med så heng på»-sak, der startsignalet alt hadde gått da man startet. Der det rådte en viss uklarhet om sentral og lokal pott fra starten av og der det var lagt opp til punktinnsetser over landet på svært mange ledd i vannforsyningen.

GIN, i ånden beslektet med DOP, hadde også med inntak å gjøre, det å suge ut informasjon fra distriktene inn til den store stygge databasen, uten særlig avansert informasjonsstrategi for motsatt flyt. Trodde vi, etter at de første ville forhåpninger hadde lagt seg.

Men uansett de sentralistiske hensikter, måtte det kunne gå an å få ordnet programmene lokalt i en slags stafett mot handling. — Selv om programmene ikke virket særlig lokkende ut fra kommunal umiddelbar nytte hver for seg.

DOP skulle være diagnosen: 68 vannverk ble rapportert og silt gjennom fylkesvannbruksplanens formidlings-system: Budskapet var: Bare måtelig drikkevann i Telemark, bare 3 godkjente vannverk, usikker hovedkilde Norsjø overflatevann osv. Forsteinede fronter mellom kommunelegenivå og tekniske etater skulle bli myket opp ved DOP som diagnose-dose og GIN som forespeilet medisin. KAD-midler til hovedplanarbeid, der også grunnvannsundersøkelser kunne inngå var en annen slags lokkemat. Ett mål var: Start av hovedplanarbeid med GIN og DOP som tennvæske. Kommunene skulle grilles!

Ett annet og neste mål var: GIN måtte tøyes, fortsettes, utdypes, gi boringer og mer klarhet for handling. Ville håp ble gitt kommunene om at GIN kanskje ville gå med på dette. I motsatt fall ville programmet komme til kort i et

fylke der enhver kommuneingeniør med respekt for seg selv kunne vise verden forskjellen på en distal og proximal glasfluvial brattkant.

Mente vi/de.

Handling betydde ikke nødvendigvis **grunnvann**, — en grunnvannsløsning. Handling skulle også bety **avklaring** og veivalg, et GIN-program skulle også kunne bidra til rask avklaring i å **vrake** grunnvann, etter kanskje 10-års kommunal nøling før start av nytt vannverk i det hele.

Resultatene og erfaringene med GIN-programmet kan drøftes i lys av f.eks. a) ambisjonsnivå, b) dialog og prosess, c) resultat, d) informasjon og oppfølging.

Ambisjonsnivå/mål

Gikk ambisjonsnivået raskt ned i tidlig startfase av programmet? De som mener å ha merket dette sterkest var de av kommunene som hadde en viss oversikt over aktuelle grunnvannslokalteter fra tidligere, og det var ikke få! Håpet var derfor et fleksibelt utøvende GIN-program, som også gikk inn på de trinn i undersøkelser/rådgivning vedkommende kommune trengte.

Siden prøveboring av kostnad 30—50.000 pr. hull/lokalitet ofte var det presserende, virket det noe frustrerende for flere av leddene på lokalplanet påny å gå inn i kartpeking og kun det. Var GIN til for NGU eller omvendt?

Oppmuntrende var det derfor å se at programmet tøyde seg selv underveis i denne retning. I Telemark gikk fylkesansvarlig geolog og senere NGU inn i videre undersøkelser i en kombinasjon av GIN-midler og midler fra KAD/fylkeskommune/kommune på 9 viktige lokaliteter: På hovedlokalitetene ble gjort flere ytterligere avklarende prø-

veboringer eller andre undersøkkelser (georadar eller grid-modelleringer): Stormoen/Nesmoen i Nome, Akkerhaugen/Nordagutu i Sauherad, Kviteseid (2), Bø, (Hagadrag, kapasitetsundersøkelse i akvifer), Geiteryggen, Skien.

Men det var først ved å benytte også andre midler enn GIN, at det som disse kommunene håpet at GIN ville gi i første fase, virkelig kunne gjøres.

Den fokus om grunnvannslokalteter som GIN ga, skapte en form for nysgjerrighet som ledet kommunene til mer ambisiøse mål enn GIN noengang hadde foregitt. Notodden bystyre vedtok å sette av kommunal egenandel til videre grunnvannsundersøkkelser. Det samme gjorde Sauherad og Nome. Etpar av kommunene ble så ivrige at de satte i gang med boringer på eget budsjett uten en gang å vente på et mulig tøyd GIN (Seljord, Sauherad).

NGU hadde nemlig på forespørsel et foreløpig, uforbindtlig tilsagn om å fortsette med videre undersøkkelser av et antall prioriterte lokaliteter i 1992. Og fylkespolitikerne i Telemark var ikke sene om å formalisere ønsket i en anbefaling i vannbruksplanen.

Det ambisjonsnivået kommunene fra starten av hadde, ble derfor delvis innhentet av de aktivitetene som kunne tilsluttes GIN-programmet mot slutten. Det var på det tidspunkt også klart at Telemark etter GIN-registreringen framsto som et fylke med betydelig grunnvannspotensiale. Slik sett betydde likeverd i innsatsen mellom fylkene, sett i forhold til potensialet, at det burde gjøres relativt stor innsats i Telemark. Nå tror jeg NGU-miljøet apriori hadde såpass oversikt over landet, at prinsippet om fleksibelt ambisjonsnivå fylkesvis kunne vært noe mer greit, entydig og

rasjonelt begrunnet før programmet tok til.

Dialog og prosess var resultat!

Bortsett fra dette tilløpet til flytende ambisjoner og mål, gikk hovedprosessen med innsats/befaringer av fylkesansvarlig geolog greit. Nøkkelområder ble også befart av fylkeskontakt og av kommunale representanter. Etter ønske ble valget av A- og B-kommuner tatt til følge, men mer etter byråkratiske og faglige innspill enn politiske!

I hver enkelt kommune ga den fylkeskommunale kontakten gjennom GIN-programmet ytterligere innsyn i ulike kommunale drivkrefter og motforestillinger for drikkevannsløsninger. De nylig avsluttede Effprogrammer og DOP-program ga anledning til å starte slik dialog. Alt etter kommunesærpreget fantes «motorer og motforestillinger» på helt ulike steder.

GIN ga et gjentatt budskap; start hovedplanlegging for vannforsyning, søk statstilskot for grunnvannsundersøkelse i hovedplan vannforsyning! Ta fatt der GIN slipper!

«Motorene» for grunnvannsløsninger var i de 14 medvirkende telemarkskommuner like gjerne å finne i teknisk sektor som i hygienisk (helseetat/næringsmiddeltilsyn). Men det var spesielle konstellasjoner som bevirket handling de ulike steder:

a) «Konsulentkuppet».

En lokalkjent privat konsulent var drivkraft i en kommune, for å få en spesiell oppdemt terrasseformasjon undersøkt. Nå fant man ikke vann der, men arenaen var ryddet for økt grunnvannsinteresse i kommunen, man satte av kommunale penger, som toppet NGU's egeninnsats for undersøkkelser andre

steder i kommunen, og der fant man vann!

Nå langtidsprøvepumpes det for å teste vannkvalitet. Deretter først, vurderes det om alternativet skal være med i hovedplanen.

b) «Doktoren som dro»

Så var det kommunelegen som mannet seg opp til å si fra om det begredelige DOP-resultatet når det gjaldt dobbeltsikring av kommunens vannverk, like før han flyttet sin vei. Kanskje hadde han gjort det likevel . . .

Teknisk etat trommet sammen til tverretattlig gruppe, og samspillet med vannbruksplanen, DOP og GIN var i gang. Hovedplan ble laget med grunnvannsalternativ man ikke kjente kapasiteten på, men i grove trekk kostnadene ved.

Slik tilfløt to ukjente hovedparametre, kvalitet og kvantitet i hver av disse to kommuner under marsjen, ett år var uansett spart i hver av dem pga. GIN/NGU. Bra!

c) «Etatskuppet»

En herværende middelstor by («Folkefiendens», De vet) hadde forskanset seg på den holdning at vannet var godt nok. Inntil DOP og tilstøtende aktivt næringsmiddeltilsyn m.fl. nyanserte saken: Råvannet i stort var bra, men slik drikkevannsinntaket lå, i treledning på grunt vann i leirbukt med ravineerosjon fra dyrket mark omkring, var de stygge avvikene fra normalen normalen. Det måtte flomtunge basketak med gjørme og råvannsprøver midtvinter til, før næringsmiddeltilsynet fullt ut kom til orde. Da hadde røkeringer i etaten, den tekniske, gitt mulighet for start av hovedplan.

Med i veivalget var infiltrasjonsløs-

ning gjennom grusavsetning nær byen — avveid gjennom GIN-programmet mot fullreningsalternativ. Tilsynelatende har denne avveien tatt tid. Men på bakgrunn av at kommunen ett år tidligere ikke hadde noen av løsnin- gene på kartet i det hele, — likevel et skikkelig stykke planprosess, til beste for konsumentene.

— * —

Slik gikk GIN inn i en kommunal- hverdag blant mange andre aktører, skapte eller inngikk i konstellasjoner mer henimot handling enn mot handlingslammelse. Heldigvis. For GIN- prosessene kan først evalueres om resultatet *avklart veivalg i vannforsynin- gen*, og ikke vare resultatmålet *mer grunnvann* — tas i betraktning.

I duxe-kommunen for grunnvanns- verk på disse kanter av landet gjaldt f.eks. spørsmålet om kapasitets- beregning av akviferen, grunnvanns- forekomsten. Ville det, eller ville det ikke, være nok vann til å forsyne nabokommunen? GIN gikk ikke inn, men GIN-prosessen i nabokommunen ga sammen med vannbruksplanen grunnlag for faglig avklaring gjennom modellerering.

Og langt oppe i fylket lå det en kom- mune med mønsteret av en saks- behandling, der teknisk etat varslet farangen på det stedlige hotellet, om man ikke nå skaffet ny drikkevannsløs- ning til bygda. Farangen kom, bygdela- get og tre andre bygdelag fant grunn- vann som i en (do)minoeffekt.

Seks nye kommuner startet hoved- planlegging eller justerte sin gamle som følge av GIN-prosessen i kombinasjon med tilstøtende vannbruksplan og DOP/Eff.program. Tre kommuner står på terskelen til å velge grunnvannsløs- ning, og etpar lider valgets kvaler.

Grunnvannsdekningen vil kunne stige fra beskjedne 16—17% til godt over landsgjennomsnittet på få år, kanskje betydelig over, om den herværende by finner det mulig. I allefall har GIN vært en katalysator for bedre samlede løsninger.

Informasjon og oppfølging

Ikke godt å si hvor grunnvannet renner — og hvor GIN har startet og sluttet. Litt overraskende drypper det ene heftet GIN-veileder etter det andre inn. Annethvert av dem, så ulike de enn er, startende med at vann er vårt viktigste næringsmiddel, og grunnvann verdifulleste vannkilde.

De 13 heftene vil nære en meget dårlig samvittighet om de blir stående i hylla til enhver tid.

Rapporteringen var også grei. Men grunnvann er «mulig» — er ikke det samme som «muligheter»! Slik er nok estimatene for optimistiske, om de blir alminnelig folkelig tolket. Viktigere enn overforenklede tilbakemeldinger, blir derfor strevet for å gjøre selve arbeidsdatabasen i GIN oppdaterbar, tilgjengelig og helst konvertibel vis a vis kommunene og samarbeidspartnere.

De faglige grunnvannssamlingene

før, under og etter programmet nar vært konstruktive. NGU's oppfølgende virksomhet etter programmet vil være viktig. I vårt fylke har NGU taklet forholdet til konsulentmarkedet modent og greit. Markedet også for konsulentene/entreprenørene vil øke med økende faglig avklaring av forekomstene på NGU feltnivå. I mange tilfelle dreier seg seg om spesielle forekomster med grunnforskningskarakter.

Planberedskapen på drikkevannsfeltet ligger langt akters fra ønskelig. Risikolån for vannverkskommuner som vil prøve nye løsninger lar vente på seg. De nye drikkevannsforskriftene og nye forvaltningsmodellen for vannforsyning likeså. En sårt etterlengtet sysselsetningspakke for norske vannverk m/ ledningsnett har helle ikke «tatt av». Den kunne (kan) bringe effekter på tre plan; anleggs-sysselsetting, nye nødvendige offentlige arbeidsplasser og forbedret vannkvalitet. I mellomtiden trenger grunnvannet undersøkelse, beskyttelse og optimal anvendelse.

I dette handlingsrommet utgjør NGUs feltinnsats i norske kommuner et nøytralt faglig servicetilbud som har vist sin berettigelse og vil kunne vise det igjen.